

Erfgenaam van Elsschot

Op zondag 4 maart 2007 ging Erfgenaam van Elsschot, een film van Suzanne Raes, in première tijdens een besloten voorstelling in de filmzaal van het Museum van Hedendaagse Kunst in Antwerpen. De film werd op 11 maart uitgezonden door de Nederlandse omroep NPS in het programma Het uur van de wolf, en op 1 mei door het Vlaamse net Canvas. Bij de première werd het woord gevoerd door Leen van Dijck, directeur van het AMVC-Letterenhuis, en sprak regisseur Suzanne Raes zelf na afloop een dankwoord uit. Wij drukken hun beide toespraken hieronder af.

Drie generaties: Elsschot, dochter Ida De Ridder en kleindochter Ida Dequeecker (foto Alain Giebens).

Inleiding door Leen van Dijck

Willem Elsschot is *hot*, dames en heren, in Vlaanderen en Nederland. Zijn verzamelde werken werden door het Huygens Instituut zorgvuldig geëditteerd, zijn boeken worden in talloze talen vertaald – volgende week komt naar verluidt een Friese vertaling van *Kaas* op de markt –, zijn brieven werden door Vic van de Reijt gepubliceerd, diezelfde Vic van de Reijt is al enkele jaren bezig aan de biografie van Elsschot (een poging daartoe werd ook al door wijlen Jan van Hattem ondernomen), Elsschot heeft zijn standbeeld op het Mechelseplein, heel wat schrijvers laten zich inspireren door Elsschot

– in de jongste aflevering van *Dietsche Warande en Belfort* komen er 14 aan bod –, Elsschot wordt verfilmd en op de planken gebracht en het w.e.g. blijft op zijn onnavolgbare manier aan de weg timmeren om Elsschot te promoten en in herinnering te brengen.

En nu heeft Suzanne Raes dus ook nog een documentaire gemaakt. Een bijzondere documentaire, want zij brengt Elsschot tot leven via zijn ‘erfgenamen’. Deze bevoorrechte getuigen vertellen over hun vader en grootvader Alfons De Ridder, over hoe hij in het dagelijkse leven was, en over hoe zij het ervoeren dat hij ook nog een leven als Willem Elsschot had. In dit hele verhaal is de figuur van Ida De Ridder uiteraard cruciaal. Als jongste dochter, de enige van de kinderen De Ridder die nog kan gehoord worden, is zij de meest directe erfgenaam. Maar Ida is meer dan dat: zij is een eminent kenner van het werk van haar vader en zij is voortdurend op zoek naar de band tussen Elsschot en haar vader, en haar moeder. Over haar moeder is zij een boek aan het schrijven, waar ik ook erg benieuwd naar uitkijk.

Ida is, naast haar vader, de hoofdrolspeler in deze film van Suzanne Raes. Ik durf dat te zeggen, zonder de film gezien te hebben. Want ik heb Suzanne en Ida ‘aan het werk’ gezien en dat was heel bijzonder. De kranige Ida heeft zich ten volle gegeven in deze film, hoewel zij op dat moment in haar persoonlijk leven door de hel ging. Het was voor haar vaak erg moeilijk en emotioneel, maar met een zekere verbetering en met ongehoofde moed is ze doorgedaan. Een indrukwekkende vrouw, *une grande dame*, Ida De Ridder, zonder wie deze film nooit kon worden gemaakt.

Deze film is een co-productie Vlaanderen-Nederland: Viewpoint Productions, 4Media, NPS, VRT, het Stimuleringsfonds Nederlandse Culturele Omroepproducties en het Vlaams Audiovisueel Fonds hebben het Suzanne Raes mogelijk gemaakt om *Erfgenaam van Elsschot* te realiseren. De grote verdienste van Suzanne is ook dat zij zich Elsschot niet heeft toegeëigend, maar dat ze met de nodige afstand en schroom de getuigen en Elsschot zelf aan het woord heeft gelaten. Zo heeft zij unieke informatie en documentatie verzameld en in haar documentaire onder meer ook nooit vertoonde, ontroerende filmbeelden opgenomen uit het familiearchief.

Dames en heren, ik ben, samen met u, erg benieuwd naar *Erfgenaam van Elsschot*. Laten we er van genieten.

Halverwege de ladder of wat hoger staan de onsterfelijk geworden zinnen die het begin zijn van *Kaas* van Willem Elsschot:

‘Eindelijk schrijf ik je weer omdat er grote dingen staan te gebeuren en wel door toedoen van mijnheer Van Schoonbeke.

Je moet weten dat mijn moeder gestorven is.

Een nare geschiedenis natuurlijk, niet alleen voor haar maar ook voor mijn zusters, die zich er bijna dood aan gewaakt hebben.

Zij was oud, zeer oud. Op een paar jaar na weet ik niet hoe oud zij precies was. Ziek was zij eigenlijk niet, maar grondig versleten.’

Op de verwarring gevende samenhang tussen de eerste en de tweede zin ga ik nu even niet in, hoewel die pas achteraf helder wordende relatie de dood van de moeder tot een tragikomisch gebeuren maakt. De toon is hard, zeker in de erop volgende zinnen. Het gaat hier om uit nood omgekeerde gevoelens. De hardheid is er omdat de zachtheid bijna onbeheersbaar is. De dood en het verdriet worden ermee op afstand gehouden. Bij gebrek aan beter lachen wij wat knarsend, bij die grote zuinigheid op emoties (die ook zichtbaar wordt in de zuinigheid van de taal).

Kees Fens, *Op weg naar het schavot*. Stichting CPNB, 2007, p. 17.

Walters broers Kris en Fons hebben tijd voor mij vrij gemaakt. Joke Kelner en haar echtgenoot hebben mij na strenge toetsing de familiefilmpjes ter beschikking gesteld waardoor deze film ook voor mensen die al alles van Elsschot weten iets nieuws te bieden heeft. De kleinkinderen van Alfons de Ridder zijn gastvrije mensen met humor, hartstocht, en scherpzinnigheid, het zijn zonder uitzondering karakters.

Ik dank een aantal Nederlands-Belgische duo's. Eerst mijn producenten, het Nederlandse Viewpoint Productions van Valerie Schuit en 4Media van Tom Hoste, die bergen hebben verzet, en zowel inhoudelijk als organisatorisch het lange proces hebben bewaakt. Soms duurde de weg terug uit België wel vijf uur, maar we hadden dan wel zo goed gegeten dat we de files makkelijk aankonden. De VRT en de NPS waren de betrokken omroepen Philip van Meerbeeck was de eerste omroepers in mijn leven die samen met mij mijn hoofdpersoon wilde bezoeken alvorens hij zijn zegen gaf. Zijn opvolger Paul Pauwels heb ik wel digitaal maar nog niet in levenden lijve mogen ontmoeten. Bij de NPS dank ik eindredacteur Cees van Ede die zeer helder en scherp de filmplannen en de film beoordeelde, en zijn opvolger Annemiek van der Zanden die zijn mooie werk voort zal zetten.

Leen van Dijk van het AMVC-Letterenhuis, die ons zo hartelijk verwelkomt heeft, en haar Nederlandse collega Anton Korteweg van het Letterkundig Museum hebben al in een vroeg stadium meegedacht en de kennis en het materiaal van hun instituten ter beschikking gesteld.

Natuurlijk zijn er meer Elsschotkenners die mij hebben geholpen. Wieneke 't Hoen kon ik altijd bellen en stelde al haar kennis, foto's, literatuur en knipsels beschikbaar. Ik dank biograaf Vic van de Reijt, uitgever Mark Pieters, verzamelaar Thijs Wierema – uit zijn verzameling komen de prachtige omslagen van oude uitgaven en vertalingen. Peter de Bruijn, de bezorger van het *Volledig werk*, heeft op het laatste moment nog prachtige stukjes handschrift voor ons kunnen vinden. Aan de Belgische kant had ik veel aan Eric Rinckhout, zelf schrijver van het mooie boek *Het Dwaalspoor*, en Mar-

Dankwoord door Suzanne Raes

Het is echt al ruim vier jaar geleden, tijdens een presentatie van het literaire wandelboek van Wieneke 't Hoen, dat ik met haar en Mark Pieters in het café zat. Mark vertelde over zijn werk met overleden auteurs en sprak: ‘over literaire erven, daar zou je eens een film over moeten maken’. Die suggestie, dat idee heeft een schakel aan momenten op gang gebracht die bij elkaar hebben geleid tot deze film, *Erfgenaam van Elsschot*.

En wie zo lang met een film bezig is geweest, zult u vergeven dat zij graag deze mogelijkheid aangrijpt om een aantal mensen te bedanken die haar hebben ondersteund, hebben meegedacht en meegewerkt.

Allereerst dank ik de schrijver Willem Elsschot. Ik heb de afgelopen jaren gelezen en herlezen. Voor de film heb ik citaten gezocht die het beste overbrengen wat ik als lezer ervaar. Elsschot is een schrijver die je in vertrouwen neemt, die zijn binnenste alleen aan jou laat zien. En wat maakt het dan eigenlijk uit, dat de man achter de schrijver dat in zijn dagelijkse omgang niet kon?

Ik dank ook de nazaten van Alfons De Ridder. Binnen deze familie heb ik mensen ontmoet die mij altijd bij zullen blijven. U zag Willem Dolphyn, Walter De Ridder, Jan Maniewski en Ida Dequecker, maar ook

tine Cuyt, bij wie ik op de presentatie van haar boek *Willem Elsschot. Man van woorden* welkom was om te komen filmen; ik dank hen voor hun hartelijkheid en behulpzaamheid. Herman Verbeeck, acteur en specialist in de humor van Elsschot, heeft een stukje van zijn voorstelling *Een Ontgoocheling* afgestaan. Natuurlijk dank ik Cyriel van Tilborgh en zijn onvolprezen boormanniaanse Willem Elsschot Genootschap, Alfons De Ridder had het zelf niet beter kunnen doen.

Behalve de archiefbeelden en het minidv-materiaal zijn alle beelden uit deze film gevangen door het oog van Jo Vermaercke. Bij onze tweede ontmoeting legde Jo een kapitaal aan eerste drukken van Elsschot op tafel, want Jo is iemand die zich graag goed voorbereidt. Zo weet hij behalve van literatuur ook veel van planten en bomen, van wijn, espresso en meubeldesign. Deze internationale samenwerking was niet altijd eenvoudig – er blijken soms hele onverwachte verschillen tussen onze landen te bestaan – maar ik dank hem zeer voor zijn betrokkenheid en voor de beelden die hij heeft vastgelegd. Ook Jan Deca en Luc Cuveele hebben hun werk voortreffelijk gedaan.

Behalve boeken lezen, is er nog iets dat ik heel graag doe, en dat is monteren met Elja de Lange. Voor iemand die zegt dat hij geen poëzie in huis heeft, vind ik dat hij toch heel lyrisch werk heeft geleverd. Het geluidsbeeld en de mixage zijn van Peter Stoel; dit was voorlopig zijn laatste film, want nu zit deze muzikale man op het conservatorium. De filmmuziek zelf was natuurlijk van Wim Mertens, de componist van wie ik al vaker materiaal geleend had, maar die speciaal voor deze film de Elsschot-suite heeft gecomponeerd. Die is zelfs al met veel weerklank op een concert in Portugal uitgevoerd. U zult de komende dagen merken dat deze melodie goed blijft hangen.

Ik wil Jan Declair danken voor zijn stem, die hij voor deze film aan Elsschot heeft geschonken. Ik zocht een stem die afstand had, licht vermoeid scheen maar je toch in het hart kon raken. En Jan Declair, dat zal u niet verbazen, schudt dat zo uit zijn keel.

Mijn verhaal [Bericht uit de Burcht] paste in een reeks van drie. Ik wilde vertellen hoe de Vlaamse vader reageert als zijn dochter met een vreemdeling thuis komt. De dochter van Willem Elsschot trouwde met een Pool, die van Roger Van de Velde met een zwarte Amerikaanse basketbalspeler. Vandaag is de vreemdeling of de indringer een asielzoeker, van wie iedereen denkt: Het zal mijn dochter niet overkomen. Mij ook niet, dacht ik. Maar plots had ik een Afrikaan in huis. En dus heb ik daar een verhaal over geschreven. Daarin beschouwt de vader zich als een verlicht en redelijk mens. Helemaal geen racist, maar net heel tolerant. Tot het lot aan de deur klopt. Zijn dochter blijkt een relatie te hebben met een Afrikaan. Dat is natuurlijk niet vanzelfsprekend voor die man. Aanvankelijk deinst hij terug. Later neemt hij de Afrikaan in huis, op aanraden van zijn vrouw, want zo kunnen ze 'de Afrikaan beter controleren'. Mij interesseerde vooral hoe de houding van die man na enige tijd helemaal keert. Als de vader ziet hoe zijn dochter afziet en hoe de overheid die asielzoeker behandelt, wordt hij woest.

Lieven Sioen, 'Geert van Istendael (dichter en essayist) en Judith van Istendael (stripauteur)'. In: *De Standaard* (27 januari 2007).

Als laatste wil ik twee vrouwen bedanken die voor mij het hart van de productie hebben gevormd. Allereerst en achter de schermen Tamara Vuurmans van Viewpoint Productions, die de gave bezit om altijd aardig te blijven, ook als ze heel streng is. Zij was de eerste die ik belde als ik over de grens terug in Nederland was en die alle perikelen en emoties in deze periode zo goed bezworen heeft. Tamara, bedankt, en ik hoop dat je behalve een mooi kind ook nog heel veel andere mooie dingen gaat maken.

En zoals ik begon met het danken van de vader, wil ik eindigen met het danken van de dochter. Ida De Ridder is een van de meest indrukwekkende oude dames die ik ooit heb ontmoet. Zij was, tegelijkertijd of afwisselend, dochter, liefhebber en zaakwaarnemer van Alfons De Ridder/Willem Elsschot. Maar ik heb haar wel eens gezegd, en ik zeg het weer, dat ik ook wel een film over haar had willen maken als haar vader geen schrijver was geweest.